

katsauksia

Aseiden alakulttuuri

Kun lähes kolmesataa rauhantutkijaa eri puolilta maailmaa kokoontuu konferenssiin, ei tapaamista voi syyttää ainakaan tiedepohjan kapeudesta. Mukana on filosofeja, matemaatikkoja, taloustieteilijöitä, sosiologeja, valtio-oppineita, kansainvälisen politiikan tutkijoita, historioitsijoita, kasvatustieteilijöitä ... ja jopa tiedotustutkijoita, tai ainakin rauhan (paremminkin sodan) ja tiedonvälityksen/kulttuurin suhteista kiinnostuneita tutkijoita.

Nuo lähes kolmesataa tutkijaa kokoontuivat elosyyskuun vaihteessa Györiin, vanhaan unkarilaiseen kaupunkiin Kansainvälisen Rauhantutkimusyhdistyksen (International Peace Research Association, IPRA) kymmenenteen yleiskonferenssiin. Liekö ajanmerkkejä, että konferenssi oli osanottajamäärältään laajin tähän saakka pidetyistä.

Tiedonvälityksen ja kulttuurin merkitys asevarustelussa ja mahdollisessa -riisunnassa on ollut IPRA:n asialistalla jo muutaman vuoden ajan. Györin konferenssissa asiaa pohtinut komissio houkutteli keskusteluihin 16 tutkijaa. Enemmänkin olisi saanut olla, sillä mitä enemmän kiinnitetään kriittistä huomiota asevarustelun kulttuuriseen pohjaan, sitä enemmän on mahdollista demystifioida militarisoitumista ja varustelua perustelevia argumentteja eli ns. hegemonista diskurssia. Tätä kautta taas on mahdollista tehdä tilaa tehokkaalle "vastadiskurssille".

Eräs kiintoisimpia oman komissioni ulkopuolisia käteen osuneita papereita olikin kanadalaisen R.B.J. Walkerin analyysi militarisoitumisen "vastadiskurssista" ("discourse of dissent").

Walkerin mukaan on olemassa kolme erilaista "vastadiskurssin" muotoa eli argumentaatioperustaltaan erilaista tapaa vastustaa militarisoitumista: (1) universalistinen, moraalinen argumentaatio, (2) yhteiskunnallis-taloudellinen, ja (3) strategis-geopoliittinen argumentaatio. Walker osoittaa kaikissa diskursseissa tiettyjä rajoituksia ja heikkouksia käytännön toiminnan kannalta, tyyliin 'moraalinen argumentaatio saa aina silmilleen reaalipolitiikan (real politik) kalikan'. Vastauksia kysymykseen 'miksi aina käy näin?!' Walker hakee muun muassa diskurssin omista teoreettisista ja filosofisista heikkouksista.

Walkerin analyysin käytännöllinen sitoumus ja suunta on tärkeä: hän pyrkii osoittamaan, millä tavalla olemassaolevista - ja monissa kohtaa erimielisistä - vastadiskurssin muodoista voitaisiin rakentaa hegemonista diskurssia tehokkaasti vastustava voima. - Siinä kai rauhanliikkeen yksi kohtalonkysymyksistä.

Hieman samantyyppisiä kysymyksiä pohti Györin konferenssissa turkulainen Esko Antola (myös komissioni ulkopuolisessa paperissa, mikä osoittaa, että luku 16 ei kerro koko totuutta 'kulttuurisesta kiinnostuksesta'). Antola on tutkinut eurooppalaisia rauhanliikkeitä vastaan käytyjä kampanjoita - unohtamatta niitä moninaisia tapoja, joilla tiedotusvälineet ovat edesauttaneet kampanjoiden toteuttamista ja onnistumista. Antolan paperi tullaan julkaisemaan suomeksi myöhemmin tänä vuonna *Rauhan Tutkien* -lehdessä.

Varsinaisessa kulttuuri- ja tiedonvälityskomissiossa aiheet liikkuvat Jaajalla 'rintamalla': keskusteltiin tiedonvälityksen sisällöistä, sisällyksenä analyysin metodologiasta, mielipidemittauksis-

ta, informaatiovirroista, sitoutumattomien maiden liikkeen uutispoolista, uudesta teknologiasta ...

Kampanjoita

Ruotsissa asuva etelä-afrikkalainen pakolainen Roland Stanbridge esitteli nykyaikaista psykologista sodankäyntiä Etelä-Afrikassa, jossa maata hallitaan "totaalisen sodan" ideologian avustuksella. Hallituksen ja hallitsevien (siis valkoisten) strategiaan kuuluu taistelu kahdella rintamalla: (1) kotoisella, jota hoidetaan pitämällä tiedonvälityksen narut tiukasti hallituksen kässissä, ja (2) kansainvälisellä, jossa suuren rahan voimalla on voimistettu propagandakampanjoita valkoiselle vähemmistölle suotuisan mielipideilmaston luomiseksi.

Hieman erilaisesta kampanjoinnista kertoi japanilaisen sanomalehden *Asahi Shimbun* (aamupainoksen levikki 7,5 miljoonaa ja iltalevikki 4,55 miljoonaa) toimittaja Sunao Suzuki. Lehti on -syystä tai toisesta - käynyt palstoillaan voimakasta asevarustelun vastaista kampanjaa ja toiminut itse asiassa yhtenä tärkeänä japanilaisen rauhanliikkeen organisoijana. Lehden kampanjoin-ti taas on nostattanut laajan vastakampanjan, jossa on mukana tuttuakin elementtejä: vihjauksia lehden yhteyksistä KGB:n, kysymyksiä "Onko *Asahi* Japanin *Pravda*?"

Asahi tekee myös jatkuvasti mielipidemittauksia muun muassa asevarusteluun liittyvistä kysymyksistä. Ottamatta kantaa ikuiseen kysymykseen mielipidemittausten validisuudesta, kertovat seuraavat Suzukin esittämät esimerkit *jotain* japanilaisten mielipiteistä ja vanhan viisauden "koirat haukkuvat, karavaani kulkee" validisuudesta.

Kun Japanin kokonaisbudjetti vuodelle 1983 kasvoi 1,4 % edelliseen vuoteen verrattuna, kasvoivat "puolustusmenot" 6,5 %. Mielipidemittauksen mukaan yli 60% japanilaisista vastusti "puolustusbudjetin" kasvua.

Pääministeri Nakasone lupasi Yhdysvalloille "tekevänsä Japanin saarista uppoamattoman lentotukialuksen" ja vakuutti että "Japanilla ja Yhdysvalloilla on yhteinen kohtalo". Yli 60% japanilaisista ei ollut asiasta alkuunkaan samaa mieltä pääministerin kanssa.

Isäntämaan Unkarin tutkijat esittelivät myös omien mielipidemittaustensa tuloksia, joista eräs mielenkiintoisin oli seuraava: vain 54 % unkarilaisista katsoo, että tavalliset ihmiset voivat tehdä jotain rauhan hyväksi ja vain 39 % uskoo, että Unkari pienenä maana voi tehdä jotain asevarustelun hillitsemiseksi. - Tutkimus ei ker-tonut, mistä voimattomuus mahdollisesti johtuu.

Jo pitkän aikaa komission työn yhtenä keskeisimmistä aiheista on ollut tiedonvälityksen globaali rakenne, kontrolli ja ns. informaatiovirrat. Györin konferenssissa Tapio Varis esitteli uuden, vasta valmistumassa olevan informaatiovirta-tutkimuksensa alustavia tuloksia. Tämä, vuonna 1973 tehdyn televisio-ohjelmien ja uutisten kansainvälisiä virtoja kartoittaneen tutkimuksen uusintatutkimus osoittaa, että mitään multistavia muutoksia ei virtojen suunnissa ja määrässä ole tapahtunut. Valtaosa TV:n ulkomaisista ohjelmista on edelleen peräisin USA:sta, Länsi-Euroopasta ja Japanista. Tulokset kertovat siis rakenteiden horjumattomuudesta; sisältöjen mahdollisia horjahteluja pitäisi jonkun ryhtyä myös tosissaan tutkimaan.

Asefetisismi

"Olemme tulleet vaiheeseen, jossa sodankäynnin valmistelu on saanut ylliotteen ihmisestä riistäen samalla oikeutemme kulttuuriin. ... Aseet muovavat ihmisen tietoisuutta sellaisen ilmiön kautta, jota voimme nimittää asevarustelukulttuuriksi. ... Tämä kulttuuri perustuu aseiden tai oikeammin asejärjestelmien fetisismiin." - Mitä tuo asevarustelukulttuuri on ja millaisiin kysymyksiin varustelukulttuuria koskevan tutkimuksen tulisi vastata? - Nämä kysymykset nosti pöydälle brittiläinen Sussexin yliopiston tutkija Robin Luckham.

Luckham ei ainoastaan nostonut kysymyksiä, vaan kehitteli ajatuksiaan lähes satasivuisessa, pohditussa paperissaan, mikä on aivan liian harvinaista nopeasti kyhättyjen pakkopulla-kon-

ferenssipapereiden joukossa.

Luckham katsoo, että varustelukilpailulla ja asevarustelulla yleensä on syväleikkävä vaikutus *kaikkiin* kulttuurituotannon muotoihin. On syntynyt lukuisia systemaattisia kytkentöjä ja suhteita varustelukompleksin spesialisoituneiden alakulttuureiden (esim. aseita ja aseskenaarioita tuottavat tiedemiehet, puolustusasiantuntijat ja armeijoiden edustajat), poliittisen ideologian ja mitä erilaisimpien kulttuurituotannon muotojen välille.

Konferenssipaperissaan Luckham pyrkiikin hahmottelemaan sellaisia analyttisiä näkökulmia, joista käsin mainittuja suhteita ja kytkentöjä voisi tutkia. Hänen mukaansa tulisi tutkia muun muassa:

- niitä retoriikan ja diskurssin muotoja, joiden avulla asevarustelu yhdistetään hallitsevaan ideologiaan,
- tapoja, joilla kulttuurituotannon kontrolli varmistetaan (omistus, professionalismi, markkinat, jne.),
- uuden viestintäteknologian ja sotateknologian väliset kytkennät,
- kulttuurimuotoja, joissa tuotetaan aseiden imagoa (videopeleistä tieteisromaaneihin, uutisiin, jne.),
- asevarustelukulttuurin kansainvälistyminen sosialistisiin ja kolmannen maailman maihin,
- kulttuurin muotoihin ja tuotteisiin sisältyviä mahdollisuuksia kehittää vastarintaa militarisoitumiselle.

Käsitteellä 'asevarustelukulttuuri' Luckham haluaa kiinnittää huomiota kolmeen kulttuuriseen ulottuvuuteen: (1) asejärjestelmät ovat erityisen kulttuurisen tuotantoprosessin tulos, (2) samalla ne ovat symbolisten merkitysten instrumentteja, ja (3) ne tunkeutuvat ihmisten tajuntaan tuotettujen imagojen (kuvien) kautta.

Millaisen tuotantoprosessin tulos? Millaisia merkityksiä? Millaisten kuvien kautta? - Siinä haastetta ja tutkittavaa suomalaisellekin rauhan-, kulttuuri- ja tiedotustutkimukselle - IPRAn terveisinä.

Leena Paldán

Tähdenvälejä Voldasta

Norjassa järjestettiin viime kesänä konferenssi. Se oli joukkotiedotustutkijoiden konferenssi. Se järjestettiin Voldassa, keskisessä Norjassa. Siellä oli paljon pohjoismaisia joukkotiedotustutkijoita. He esittivät konferenssille paljon papereita. Työryhmät käsittelivät niitä. Vätilä pidettiin yleisistuntoja. Ryhmien ja yleisistuntojen ohella osanottajat kokoontuivat muun muassa illanvietossa gurun luona sekä ylhäällä tunturilla. Kotimatalle lähdettiin keskiviikkona.

Olin siellä mukana.

Havaitsin, että ystäväni Tarmo on kova poika juoksemaan ylös skandinaavisia tuntureita ja että ystäväni Matinkin kestävyys on kova. Oli jännä katsoa Enon huoneen telkasta Vainion juoksua, ja muutenkin ilmapiiri oli sähköistä.

Yhdyn edellisiin puhujiin: helpompi on puikkelehtia tamperelaisen tiedotusopin opiskelijan läpi Lehtityö kakkosen skyllojen ja kharybdisten kuin kuolevaisen osanottajan hahmottaa kokonaiskuvaa Voldankin kokoisen tieteellisen konferenssin anista.

Työryhmiä oli kolmetoista; ainakin paperilla konferenssiohjelmassa.

Mitä kokoavaa kaikkien noiden kolmestoista työryhmän ynnä koko konferenssin - VI Nordiske konferanse for massekommunikasjonsforskning - työskentelystä uskaltaisi sanoa?

Työryhmäaiheiden valinta kielii ainakin siitä, että (a) journalismitutkimuksen rooli on noissa konferensseissa sittenkin yhä varsin vähäinen (vrt. Ilkka Kahman Reykjavikin konferenssista *Sa-nomaLehtimieheen* 19/1981 kirjoittamaa), (b) ns. informaatioyhteiskuntaproblematiikka roikkuu mukana tietynlaisena pakkopullana ja (c) sellaiset vähemmistöryhmät kuin 'lingvistinen' tiedotustutkimus tai kuva-analyysi näyttävät lunastaneen olemassaolon oikeutuksensa.